

Jakob Rigler, Zbrani spisi I, Jezikovnozdgodovinske in dialektološke razprave (Ljubljana 2001)

Danila Zuljan Kumar

IZVLEČEK: Prispevek je ocena knjige zbranih jezikovnozdgodovinskih in dialektoloških razprav Jakoba Riglerja. V počastitev 70-letnice njegovega rojstva (1929–1985) jo je pripravila Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani.

ABSTRACT: The article brings a review of the collected papers on historical linguistics and dialectology by Jakob Rigler. The book was published in honour of the 70th anniversary of his birth (1929–1985) by the Dialectological Section of the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language in Ljubljana.

Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani je leta 2001 v počastitev sedemdesete obletnice rojstva Jakoba Riglerja (1929–1985) pripravila njegove *Zbrane spise 1*, s podnaslovom *Jezikovnozdgodovinske in dialektološke razprave*. Knjigo (651 str., 17 '' 24 cm, trda vezava) je uredila Vera Smole, zbiranje in računalniški vnos besedil je opravila Jožica Škofic, oblikovala Milojka Žalik Huzjan, izdala Založba ZRC Ljubljana.

Knjiga je drugi izbor Riglerjevih spisov. Leto po njegovi smrti (1986) je v njegov spomin in v spomin na štiristoto obletnico Trubarjeve smrti Slovenska matica v Ljubljani izdala njegove *Razprave o slovenskem jeziku*. Izbral in uredil jih je Franc Jakopin. Namen tega dela je bil zajeti čimveč območij avtorjevega raziskovanja slovenskega jezika, zato je bil ustrezno temu opravljen tudi izbor, v katerem je bilo marsikaj izločeno. *Zbrani spisi 1* pa v knjigi združujejo avtorjeve zgodovinske in dialektološke razprave, kritike in polemike, saj so v njih zbrana vsa tista v neknjižni obliki objavljena dela Jakoba Riglerja, ki obravnavajo narečja in zgodovino slovenskega jezika, preučujejo dialektološka ali jezikovnozdgodovinska razmerja do sosednjih neslovenskih narečij, kot je npr. razprava *O slovensko-kajkavskih jezikovnih razmerjih*, oziroma polemizirajo s tujimi raziskovalci slovenskih narečij, npr. ocena *Slovenski vokalizem v tuji obdelavi* in polemika *K Rončevičevi opazki o istrskih govorih*. Ob svojem strokovnem delu v dialektološki sekciji, v kateri je delal dobrih trideset let, petnajst let pa jo je tudi vodil, ter pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika in pravopisu je Rigler napisal številne razprave s področja dialektologije in zgodovine jezika, naglasoslovja in oblikoslovja ter pravo-

pisa in pravorečja. *Zbrani spisi I* predstavljajo Riglerja predvsem kot zgodovinarja in dialektologa slovenskega jezika, tako v vlogi znanstvenega razpravljalca, kritika, polemika kot tudi strokovno-poljudnega jezikoslovca. Njegove razprave o knjižnem jeziku naj bi izšle v *Zbranih spisih 2*.

Na začetku se je urednica Vera Smole znašla v dilemi, katere razprave sploh uvrstiti v izbor, saj se je pri Riglerju večkrat težko opredeliti, ali dejansko razpravlja samo o knjižnem jeziku ali širše, kajti svoje teze pogosto utemeljuje tudi z narečnih gradivom. Zato je bil postavljen naslednji kriterij: če je narečno gradivo preseglo povprečje vsega gradiva, hkrati pa posegalo na dialektološko področje in zaokrožalo posamezne vsebinske sklope, je bila razprava uvrščena v izbor. Nekatere s tega stališča »mejne« raziskave so bile iz izbora izpuščene zaradi enakomernejše porazdelitve na prvi in bodoči drugi del zbranih spisov.

Večina v knjigi zbranih del se sicer ukvarja z glasoslovno ravnino slovenskega jezika, vendar se jih je urednica odločila razdeliti v pet razdelkov predvsem z namenom prikazati raznovrstnost Riglerjevega načina obravnave. To so razdelki: Razprave o razvoju slovenskega glasovja, Dialektološke razprave, Razprave o naglasu, Razprave o jezikovnih razmerjih ter Ocene in polemike. Razvrstitev razprav znotraj razdelkov je lahko kronološka, giblje se od splošnejše problematike k posamezni ali od bolj narečne h knjižni. Taka razvrstitev teži k tematski povezanosti in zaokroženosti posameznih razdelkov. Od posameznih Riglerjevih razprav gre mogoče izpostaviti naslednje: študijo *Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu*, ki skupaj s *Pripombami k Pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu* predstavlja najpomembnejšo povojno sintezo razvoja slovenskega vokalizma od zadnje razvojne stopnje praslovanščine do današnjih narečij; tri razprave o problemu akanja, in sicer *K problemu akanja*, *K članku V. Georgijeva Nove teorije in tradicionalne zmote* ter *Vseslovenski problem akanja*, ki so bile prvotno v ruskem jeziku, tokrat pa prvič v slovenščini; ter obširnejšo razpravo *Akcentne variante I–III*, delo, ki združuje prvotno tri razprave, nastale ob delu za Slovar slovenskega knjižnega jezika, v *Zbranih spisih I* so prvič objavljene skupaj.

Slog Riglerjevih spisov je ohranjen v celoti. Posegi v besedila so skrčeni na najnujnejše popravke tiskarskih napak, na časovno drugačnost veljavnih pravopisnih pravil, razvezane so kratice in okrajšave, uporabljene v besedilih, z njihovo razlago v razdelku Dodatki, medtem ko je raznovrsten način navajanja literature in virov v opombah ostal skoraj nespremenjen. Zato je na koncu spisov dodan abecedno in po sodobnih bibliografskih načelih urejen seznam navedenk, ki naj bi bralcu olajšal razvezavo v opombah včasih skopih navedb, hkrati pa prikazal obseg in temeljitost Riglerjevega poznavanja literature in virov.

Pri retranskripciji besedil ni bistvenih sprememb. Popravki so malenkostni, in sicer le v primerih, ko se je moral avtor prilagoditi takratnim tehničnim možnostim, iz njegovih opomb pa se je dalo natančno razbrati, katere grafeme in s čim jih je potrebno zamenjati. Nekaj ponazarjalnega gradiva je v izvirniku brez naglasov. Ta je bil rekonstruiran samo, če je bilo moč na podlagi Riglerjevega rokopisa ali na podlagi gradiva, na katerega se avtor sklicuje, ugotoviti dejansko stanje. V oglatih oklepajih in v posebnem tisku so spisom dodane številke začetkov strani v izvirniku oziroma prvem objavljenem slovenskem prevodu. Članki, objavljeni v tujih jezi-

kih, niso prevedeni, ampak so ohranjeni po Riglerjevih izvornikih. Prevedeni so le tujejezični navedki (iz hrvaščine, ruščine in bolgarščine). Opravil jih je Vladimir Nartnik. Veliko breme je pri pripravi knjige nosila Jožica Škofic; sestavila je Riglerjevo bibliografijo, bibliografijo člankov po njegovem življenju, raziskovalnem delu in odmevih nanj ter o polemikah, v katere se je vključeval sam ali pa so med zagovorniki in nasprotniki njegovih stališč tekle že po njegovi smrti, ter vsa kazala. Karmen Kenda-Jež in Peter Weiss sta sestavila razlago krajšav in bibliografski seznam navedenk, prispevala uredniške napotke ter opravila korekture.

Zbrani spisi I spremne študije o avtorju ne vsebujejo, in sicer predvsem zato, ker je ta predvidena za zbornik predavanj z Drugega mednarodnega dialektološkega simpozija v Mariboru, ki je bil februarja 1999, in je bil posvečen prav Riglerju. Namesto nje so delu dodani že omenjeni bibliografiji, razlaga krajšav, literatura in viri, kazalo zemljevidov in skic v razpravah, kazali osebnih in zemljepisnih imen ter stvarno in besedno kazalo. Uredniško delo je zbrano in pojasnjeno v Dodatkih in Kazalih. Poglejmo si jih podrobneje. Razdelek Dodatki vsebuje bibliografiji, literaturo in vire ter krajšave, razdelek Kazala pa vsa kazala. Bibliografija Jakoba Riglerja do leta 1999 obsega 111 objavljenih del ter tista neobjavljena dela, med katera sodijo zapisi po vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas, zapisi po vprašalnici za Splošnoslovanski lingvistični atlas ter problemski dialektološki zapisi in je pravzaprav pregledana in dopolnjena bibliografija iz leta 1986, ki jo je sestavila Jana Hafner. S krepkim tiskom zaporedne številke pred naslovom dela so označeni tisti Riglerjevi spisi, ki so objavljeni v tej knjigi izbranih spisov. Bibliografija člankov o Jakobu Riglerju (o njegovem življenju in raziskovalnem delu, o odmevih na njegovo delo, o presojah in polemikah z njim) obsega 48 enot, objavljenih od leta 1965 do 2000. Bibliografski seznam Riglerjevih navedenk sestavlja več kot 600 enot. Podatke o literaturi in virih je avtor navajal v skladu s takratnimi navadami oziroma vsakokratnimi navodili posameznih jezikoslovnih revij in časopisov, v katerih je objavljajal. Tak način je v ponatisu ohranjen. Toda ker bibliografski podatki zlasti v njegovih zgodnejših delih niso popolni – Rigler se enkrat sklicuje na avtorja, drugič na njegovo delo, tretjič pa samo na mesto objave – bibliografski seznam navedenk uvajajo kazalke. Te vodijo od nepopolnega bibliografskega navedka, navadno mu je manjkal podatek o avtorju oziroma letnici nastanka, na ustrezno mesto v bibliografskem seznamu. Poleg tega kazalčni seznam vsebuje tudi vse razvezave krajšav, ki se nanašajo na bibliografske podatke, npr. *AfslPh* = *Archiv für slavische Philologie* [= *AslPh*]; *AfslPh* 32, 399–454 › *A. Breznik, Die Betonungstypen des slavischen Verbuns, 1911*.

V razdelku Krajšave v Dodatkih so zapisane vse vrste krajšav, ki jih je Rigler uporabljal pri svojem delu. Pri tem je bil dosleden v istem prispevku, zdaj, ko so zbrani v knjigi, pa se vidi, da je za eno besedo/besedno zvezo uporabljal dve ali tudi več krajšav, npr.: *stcsl.* = *starocerkvenoslovansko*, *stcksl.* = *starocerkvenoslovansko*, *f.* = *femininum*, *fem.* = *femininum*, *femininski*, *femin.* = *femininum*

V *Izbranih spisih I* so Riglerjeve prvotne krajšave ohranjene, v tem razdelku pa so razvezane. V imensko kazalo so uvrščena osebna, zemljepisna in stvarna lastna imena, izlastnoimenski pridevniki na *-ski*, npr. *ribniško-laški*, ter izlastnoimenski samostalniki, ki označujejo jezike, narečja, govore, npr. *briščina*. Zemljepi-

na lastna imena so zapisana po sodobnih pravopisnih pravilih in usklajena z imenjem v Atlasu Slovenije. Če se je ime kraja v času od Riglerjevega zapisa spremenilo, je novo ime dodano za poševnico, npr. *Videm ob Ščavnici/Sv. Jurij ob Ščavnici*, v kazalu pa je ob novem imenu kazalka k Riglerjevemu poimenovanju, npr. *Sv. Jurij ob Ščavnici* › *Videm ob Ščavnici*. Pri imenih manjših ali manj znanih krajev ter pri enako pisanih zemljepisnih lastnih imenih (in njihovih pridevniških izpeljankah) je v oklepaju dodano še ime bližnjega večjega kraja ali pokrajinske enote, npr. *Lipsenj (pri Cerknici)*, *Brdo (v Teru)*, *Ribnica (na Dolenjskem)*, *Ribnica (na Pohorju)*, *Reka (mesto na Hrvaškem)*, *Reka (reka na Notranjskem)*, *poljski (belokranjski)*. Ob natančnem zemljepisnem imenu Rigler včasih uporablja tudi ohlapnejše, npr. *Vreme*, zato je v imenskem kazalu takñ tudi uvrščeno, čeprav je pravilno zemljepisno ime *Gornje, Dolnje Vreme*.

Pri sestavljanju stvarnega kazala se je sestavljavka Jožica Škofic odločila za uporabo kazalk in enačaja. Rigler je večinoma, čeprav nedosledno uporabljal mednarodno terminologijo, zato kazalka usmerja od mednarodnega izraza k domačemu, tj. uveljavljenemu v sodobnem slovenskem jezikoslovju, npr. *akcentski premik* › *naglasni premik*. Izjemoma kazalka usmerja od domačega izraza k mednarodnemu, in sicer takrat, ko ta ni še povsem uveljavljen, npr. *raznosnjenje* › *denazalizacija*. Nadalje kazalka usmerja od manj rabljenega k pogosteje rabljenemu domačemu strokovnemu izrazu, npr. *jakostni naglas* › *netonemski naglas*, ter k iztočnicam (zapisane so v manjšem polkrepkem tisku), v katerih je moč najti še dodatne podatke o določenem pojavu, npr. *narečje* › tudi *delitev slovenščine na narečja, fonološki opis govora, narečne skupine, spajanje narečij*. V oklepaju za enačajem se navaja sopomenski tuji strokovni izraz kot pojasnilo slovenskemu strokovnemu izrazu, npr. *naglasni premik* (= *akcentski premik*). Poleg tega so na ta način lahko navedeni tudi drugi eno- ali večbesedni izrazi, ki jih avtor uporablja v svojih razpravah, npr. *vzhod* (= *vzhodni dialekti, govori, vzhodna narečja, vzhodni del slovenščine, vzhodna skupina narečij*), ali se v stroki uporabljajo danes, npr. *splošni zvočni vtis* (= *splošni slušni vtis, akustični vtis, zvočni vtis*).

Besedno kazalo vsebuje besede, ki so v razpravah razložene ali služijo kot ponazarjalno gradivo (so torej zapisane v ležečem tisku). Sem so pristete tudi nekatere navedene stalne besedne zveze, npr. *božja pot, v uh me piši*. Razen redkih izjem v kazalo niso uvrščene besede iz tujih jezikov oziroma besede, ki so navedene v citatih drugih avtorjev. Izpuščeni so redki primeri, ki se jih ni dalo razrešiti. V besedno kazalo uvrščeno besedje je avtorica poknjžila. Izjema so besede, ki v knjižnem jeziku nimajo podobnih izraznih vzporednic oziroma so manj razširjene. Te so opremljene s pojasnilom, npr. *mrde* 'statve', *medvedica* 'bramor', *natik* 'protje za fižol', *štimati* 'ljubiti'. Nekatere besede so navedene citatno, npr. *vuerun* (iz Brižinskih spomenikov II 105).

Delo odlikujejo pregledna razčlenitev spisov v posamezne razdelke, natančne in pregledne razlage posameznih uredniških posegov v besedila, zbrane v predgovoru ter zadnjih dveh razdelkih, natančna bibliografija Riglerjevih del, objavljenih pa tudi neobjavljenih (pri zadnjem gre zasluga tudi Riglerjevi družini), ter bibliografija člankov o Riglerju, njegovem življenju in raziskovalnem delu. Z izdajo knjige se je Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU v Ljubljani

ni ne samo primerno poklonila spominu na svojega zaslužnega člana, pomembna pridobitev je vsekakor tudi v tem, da je na enem mestu zbrala toliko Riglerjevih za slovensko dialektologijo pomembnih del ter s tem dialektologom in drugim raziskovalcem slovenskega jezika omogočila lažji pregled nad nekaterimi osnovnimi dialektološkimi razpravami ter bistveno lažji dostop do njih. Pohvaliti gre še zunanji izgled knjige oziroma izbiro fotografij za naslovno in zadnjo stran. Prva fotografija izpričuje Riglerjevo predanost znanstvenemu delu, druga pa družini.